

FAKTY I MITY na temat fok

Autor: Andrzej Ginalski, WWF Polska

Broszura opracowana w ramach projektu:

„Ochrona ssaków i ptaków morskich i ich siedlisk – kontynuacja” [POIS.02.04.00-00-0042/18]. Projekt współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Funduszu Spójności w ramach Programu Operacyjnego Infrastruktura i Środowisko.

Wydanie 1 (1.10.2023)

Wydawca:

Fundacja WWF Polska, ul. Usypiskowa 11, 02-386 Warszawa
tel.: +48 22 660 44 33

ISBN 978-83-67312-08-0

Skład:

Aleksandra Sobieraj, WWF Polska

Fotografie na okładce:

© Ewelina Sielska, WWF Polska

Propozycja cytowania:

WWF Polska 2023 „Fakty i mity na temat fok”

© 2023 Fundacja WWF Polska

Wszelkie prawa zastrzeżone.

Fundacja WWF Polska wyraża zgodę na udostępnianie niniejszej publikacji dla celów niekomercyjnych. Kopiowanie całości lub części raportu, w tym zdjęć, poza dozwolonym użyciem, wymaga pisemnej zgody Fundacji WWF Polska. W każdym przypadku prosimy o podanie źródła i wydawcy.

SPIS TREŚCI

WSTĘP	5
1. JAKIE GATUNKI FOK ŻYJĄ W BAŁTYKU?	6
2. JESTEM NA POLSKIM WYBRZEŻU BAŁTYKU I WIDZĘ FOKĘ, JAKI TO GATUNEK?	8
3. ILE FOK ŻYJE W MORZU BAŁTYCKIM?	9
4. FOKI, ZWŁASZCZA MŁODE, WYGLĄDAJĄ NA SŁODKIE, PUSZYSTE ZWIERZĘTA. CZY MOGĘ JE POGŁASKAĆ JEŚLI SPOTKAM JE NA PLAŻY?	11
5. CO W TAKIM RAZIE ZROBIĆ JEŚLI SPOTKAM NA PLAŻY FOKĘ?	12
6. CZY MOGĘ ZROBIĆ ZDJĘCIE FOCE WYLEGUJĄCEJ SIĘ NA PLAŻY?	13
7. CZYM ŻYWIĄ SIĘ FOKI?	14
8. CZY FOKA STANOWI KONKURENCJĘ DLA RYBAKA?	15
9. CZY FOKI POWODUJĄ DOTKLIWE STRATY W RYBOŁÓWSTWIE I WYRZĄDZAJĄ SZKODY RYBAKOM?	16
10. CZY ISTNIEJĄ METODY ŁAGODZENIA NAPIĘĆ POJAWIAJĄCYCH SIĘ NA LINII RYBACY-FOKI?	17
11. CZY FOKI SĄ WINNE ZAPAŚCI STAD DORSZA W BAŁTYKU?	18
12. JAKIEJ OCHRONIE PRAWNEJ PODLEGAJĄ FOKI?	20
13. CO OZNACZA, ŻE FOKI SĄ ŚCIŚLE CHRONIONE?	21
14. CO Z „PROGRAMEM OCHRONY FOKI SZAREJ”?	23
15. CZY FOKA JEST W BAŁTYKU POTRZEBNA?	24
16. CZY W POLSCE ROZMNAŻA SIĘ FOKI ŻEBY WYPUŚCIĆ JE DO ŚRODOWISKA?	25
17. JAKIE DZIAŁANIA NA RZECZ FOK PROWADZI FUNDACJA WWF?	26
18. CZY FOCE BLIŻEJ DO RYBY CZY DO ŻYRAFY?	27

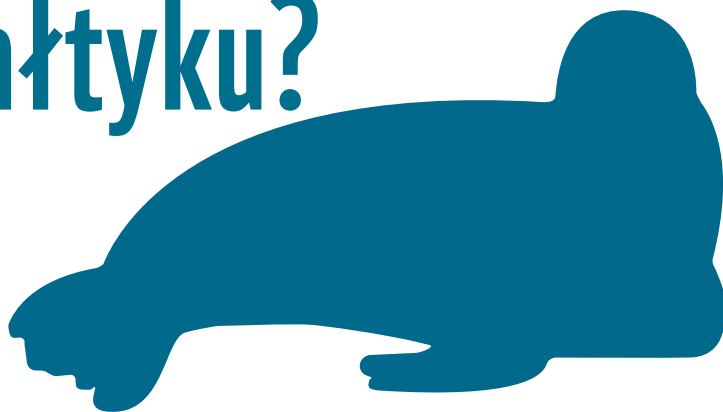
WSTĘP

Niniejsza broszura nie ma ambicji stanowienia kompendium wiedzy na temat fok żyjących w Bałtyku. Jej celem jest raczej odniesienie się do różnych pytań słyszanych przez nas w trakcie spotkań dotyczących fok, jak i rozprawienie się z pewnymi mitami, które funkcjonują w odniesieniu do tych zwierząt. Założenia broszura ma mieć charakter „żywego dokumentu” i być uzupełniania lub korygowana w miarę pojawiania się nowych pytań/mitów lub nowych informacji dotyczących fok w Morzu Bałtyckim.

Foka szara
© A. Kassolik

1. Jakie gatunki fok żyją w Bałtyku?

W Morzu Bałtyckim żyją trzy gatunki fok:

Foka szara (*Halichoerus grypus*), ang. Grey seal (znana również jako szarytka morska)

Foka pospolita (*Phoca vitulina*), ang. Harbour seal, Common Seal

© E. Sielska, WWF Polska

Foka obrączkowana (*Pusa hispida*), ang. Ringed seal (znana również jako nerpa)

© Seppo Keränen WWF

2. Jestem na polskim wybrzeżu Bałtyku i widzę fokę, jaki to gatunek?

Najprawdopodobniej będzie to foka szara, najliczniejszy gatunek fok na naszym wybrzeżu. Foka pospolita, a tym bardziej foka obrączkowana, są bardzo rzadko obserwowane w polskiej części wybrzeża. Foki pospolite żyją głównie na zachodzie Morza Bałtyckiego, a foki obrączkowane w jego północnej części.

3. Ile fok żyje w Morzu Bałtyckim?

Foka szara
© K. Wrzeczniowski, WWF Polska

Dane nt. liczebności fok szarych zbierane są w skali całego Bałtyku jednolitą metodyką opracowaną w ramach Komisji Helsińskiej (HELCOM), która polega na wykonaniu nalotów z samolotu (lub obecnie również dronami) jednocześnie nad zidentyfikowanymi lądowymi siedliskami fok w okresie ich linienia na przełomie maja i czerwca oraz policzeniu fok na podstawie zgromadzonego materiału zdjęciowego. Do tej liczby trzeba doliczyć niewidoczne foki przebywające podczas nalotów w wodzie lub pod wodą (wg metodyki HELCOM zakłada się, że podczas nalotów udaje się policzyć ok. 70% wszystkich fok) – w ten sposób uzyskuje się najlepszą możliwą szacunkową liczbę fok szarych w Morzu Bałtyckim. Dla uzyskania szacunkowej liczebności dwóch pozostałych gatunków bałtyckich fok stosowana jest inna metodyka.

Najnowsze dane (w tym dane HELCOM¹ i dane z monitoringu przyrodniczego prowadzonego przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska) wskazują na następujące liczebności fok (dodatkowo

uzupełnione o informacje o zasięgach gatunków) w Morzu Bałtyckim:

Foka szara – w 2021 r. podczas nalotów policzono ok. 42 000 osobników, co w sumie z fokami przebywającymi w wodzie podczas nalotów daje szacunkową liczebność populacji ok. 60 000 osobników. Są to dane szacunkowe, obliczone według przyjętej metodyki, należy jednak pamiętać, że mogą one wykazywać pewne, czasem spore amplitudy wahań liczebności fok w kolejnych latach.

Na polskim wybrzeżu w 2021 r. w ramach prowadzonego monitoringu naliczono 406 osobników tego gatunku², zaś w 2022 r. odnotowano rekord liczebności fok przebywających w tym samym czasie w rezerwacie Mewia Łacha, kiedy zaobserwowano jednocześnie 853 foki.

Zasięg foki szarej to cały obszar Bałtyku, przy czym znakomita większość tych zwierząt bytuje w północnej i północno-wschodniej części akwenu.

1 <https://helcom.fi/wp-content/uploads/2023/03/HELCOM-Thematic-assessment-of-biodiversity-2016-2021-Main-report.pdf>
<https://indicators.helcom.fi/indicator/grey-seal-abundance/>
<https://indicators.helcom.fi/indicator/harbour-seal-abundance/>
<https://indicators.helcom.fi/indicator/ringed-seal-abundance/>

2 https://morskiesiedliska.gios.gov.pl/images/Wyniki_monitoringu_2020_2022/Wyniki_1364_Foka-szara.pdf

Foka pospolita – w 2021 r. liczebność populacji wynosiła co najmniej 18 400 osobników (Kattegat 12 500 os., Kalmarsund 2900, Bałtyk południowo-zachodni 2000, Limfjord ok. 1000).

Podczas przeprowadzonych w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska nalotów wzdłuż polskiego wybrzeża w latach 2016-2021, jedynie w 2016 r. zaobserwowany został jeden osobnik tego gatunku, w rejonie siedliska foki szarej w rezerwacie „Mewia Łacha”¹. Jednocześnie obserwacje pojedynczych osobników zgłaszane są co roku do wolontariuszy Błękitnego Patrołu WWF i do Stacji Morskiej UG, a w Ujściu Wisły bardzo regularnie obserwuje się 3-4 osobniki.

Zasięg foki pospolitej obejmuje Cieśniny Duńskie i południowo-zachodnią część Bałtyku Wławiwego.

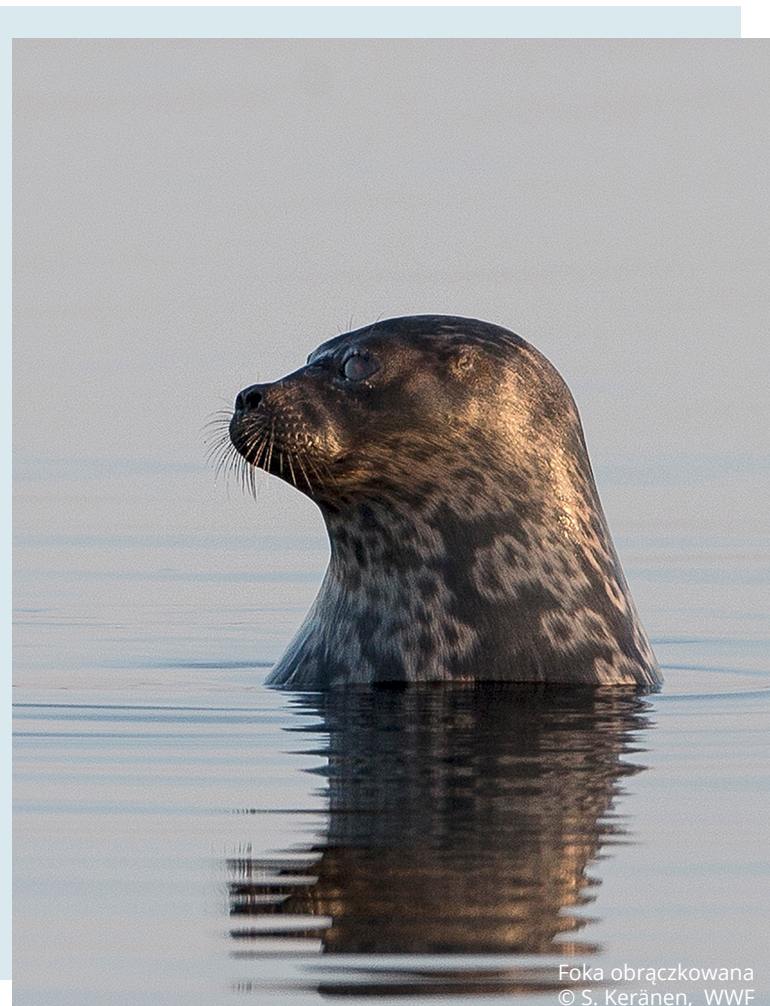
Foka obrączkowana – w 2021 r. podczas nalotów w Zatoce Botnickiej naliczono 11 509 osobników (należy zwrócić uwagę na duże amplitudy liczebności w poszczególnych latach – od 5902 do 19 936 osobników policzonych w latach 2010-2023, co wynika nie z gwałtownych wahań liczebności samej populacji, ale z różnych warunków złodzenia miejsc bytowania gatunku podczas terminu nalotów, co przekładało się na wykrywalność osobników), a w pozostałych obszarach zasięgu gatunku ok. 1800 osobników.

Jej zasięg to północna i północno-wschodnia część Bałtyku. Obserwacje pojedynczych osobników na polskim wybrzeżu zgłaszane są do wolontariuszy Błękitnego Patrołu WWF i do Stacji Morskiej UG, jednak są to obserwacje jeszcze rzadsze niż obserwacje foki pospolitej. Szacuje się, że na początku XX wieku liczeb-

ność foki szarej w Bałtyku wynosiła ok. 100 000 osobników², po czym gwałtownie zmalała w wyniku intensywnych polowań na ten gatunek, postrzegany jako konkurencję przez rybaków. W latach 30-tych ubiegłego wieku populacja liczyła ok. 20 000-30 000 osobników, a w Polsce gatunek wyginął. Kolejny drastyczny spadek liczebności populacji do zaledwie 2000-3000 osobników nastąpił w latach 70-tych głównie w wyniku zanieczyszczeń wód. Po wprowadzeniu w latach 80-tych działań ochronnych populacja zaczęła się odbudowywać – głównie dzięki zakazowi polowań oraz ustanowieniu licznych obszarów chronionych dla fok. Nie bez znaczenia dla naturalnej odbudowy populacji był też spadek zanieczyszczeń w morzu.

² Harding K. C., Härkönen T., Helander B., Karlsson O. Status of Baltic grey seals: Population assessment and extinction risk. NAMMCO Scientific Publications. 6, s. 33–56, 2007

¹ https://morskiesiedliska.gios.gov.pl/images/Wyniki_monitoringu_2020_2022/Wynika_1365_Foka-pospolita.pdf

Foka obrączkowana
© S. Keränen, WWF

4. Foki, zwłaszcza młode, wyglądają na słodkie, puszyste zwierzęta. Czy mogę je pogłaskać jeśli spotkam je na plaży?

Absolutnie nie. Foki to duże drapieżniki i choć rzeczywiście na niektórych zdjęciach mogą się wydawać słodkie i milusińskie, to mają wszystkie cechy typowe dla dzikich zwierząt. Są nieufne i jeśli poczują zagrożenie mogą, broniąc się, nawet ugryźć człowieka. Zbliżanie się do fok wywołuje też stres u tych zwierząt, a pamiętać należy, że w odniesieniu do wszystkich trzech gatunków fok w Bałtyku, obowiązuje ustawowy zakaz płoszenia lub niepokojenia tych zwierząt, a także ich chwytanie¹. Złamanie tego zakazu stanowi wykroczenie i podlega odpowiedzialności karnej².

Pamiętaj żeby nie zbliżać się do foki, jak również aby bezwzględnie trzymać psa na smyczy i pod żadnym pozorem nie pozwalać mu się zbliżać do przebywającej na plaży foki.

¹ Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt

² Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Foka szara
© E. Banaszekiewicz, WWF PL

5. Co w takim razie zrobić jeśli spotkam na plaży fokę?

Jeśli jest żywa należy zapewnić jej spokój – to normalne, że foki wychodzą na brzeg odpocząć i zregenerować siły. Zawsze zawiadom o fakcie przebywania foki na plaży wolontariuszy Błękitnego Patrolu WWF (795 536 009) lub Stację Morską Uniwersytetu Gdańskiego w Helu (601 889 940) – dzięki temu dowiesz się, co dalej należy robić. Osoby pod tymi numerami telefonów zajmą się sprawą w sposób profesjonalny: zweryfikują zgłoszenie na plaży, ocenią stan zdrowia foki i podejmą decyzję czy należy tylko zapewnić jej spokój do momentu powrotu do wody, czy też jest osłabiona lub chora i należy ją przetransportować do Stacji Morskiej UG. W ramach Stacji działa ośrodek rehabilitacji fok przywracający do zdrowia takie osobniki, które potem wracają do środowiska naturalnego. Jeśli możesz, poczekaj na przybycie wolontariusza Błękitnego Patrolu WWF oraz postaraj się aby inni plażowicze (ale również psy) nie podchodzili do foki bliżej niż na 30 m – możesz oznaczyć kijami wbitymi w piasek teren jej odpoczynku i/lub informować nadchodzące osoby o fakcie odpoczynku foki i potrzebie zapewnienia jej spokoju.

Dzwoniąc przekaz w miarę możliwości następujące informacje: oszacuj wielkość zwierzęcia,

czy ma jakieś widoczne obrażenia, czy się porusza, czy trzyma głowę w górze i inne informacje, które pozwolą na zdiagnozowanie stanu foki. Zachowując bezpieczny dystans zrób i prześlij zdjęcie. Swoje obserwacje czyn z odpowiedniej odległości i absolutnie nie dotykaj foki zarówno ze względu na swoje bezpieczeństwo, jak i na dobrostan samego zwierzęcia.

Jeśli foka jest martwa, również zawiadom telefonicznie o tym fakcie Błękitny Patrol WWF lub Stację Morską UG. Dokonają oni oględzin zwłok pod kątem możliwości poddania ciała badaniom naukowym i podejmą decyzję o przetransportowaniu ich do Stacji Morskiej UG w celu przeprowadzenia sekcji, co pozwoli ustalić m.in. przyczynę śmierci zwierzęcia lub zgłoszą konieczność usunięcia ciała odpowiednim służbom. Dane na temat przyczyn śmierci mogą przyczynić się do lepszej ochrony żywych osobników danego gatunku.

6. Czy mogę zrobić zdjęcie foce wylegującej się na plaży?

Tak, ale pod warunkiem, że nie spowodujesz tym płoszenia lub niepokojenia zwierzęcia, co stanowiłoby złamanie ustawowego zakazu tych czynności. Zdjęcie wykonaj z odpowiedniej odległości, najlepiej przy użyciu właściwego obiektywu/zoomu (nie używając lampy błyskowej). Tych warunków z pewnością nie spełnia selfie ze zwierzęciem w obiektywie nawet z kilkumetrowej odległości, więc tym razem zrezygnuj z selfie na rzecz fotografii samego zwierzęcia, by zapewnić sobie bezpieczeństwo, a jemu spokój.

Nawet gdy foka nie ucieka przed Tobą, nie zbliżaj się do niej (to dotyczy również psa jeśli z nim spacerujesz). Może być na tyle chora i wyczerpana, że nie ma siły na ucieczkę. Mimo to bliska obecność człowieka lub psa (zwłaszcza szczekającego) powoduje u niej ogromny stres, który w konsekwencji może nawet doprowadzić do jej śmierci. W ostateczności foka może użyć swoich zębów, aby się obronić.

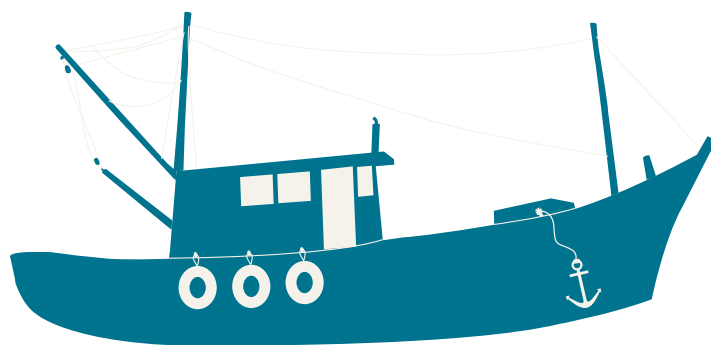

7. Czym żywią się foki?

Podstawowym pokarmem fok są ryby, a wybór gatunku zależy od rejonu, w którym foki żerują – dla foki szarej w polskiej części Bałtyku będą to głównie śledzie i szproty. Część jej diety mogą również stanowić inne gatunki, takie jak np. sieje, dorsze, łososie, witlinki czy ryby denne jak gładzice i flądry. Okazjonalnie foki szare urozmaicają swoją dietę małżami i skorupiakami, a nawet ptakami. Średnio dorosła foka szara zjada w ciągu dnia 5-10 kg ryb.

8. Czy foka stanowi konkurencję dla rybaka?

Można odwrócić to pytanie i spytać, czy rybak stanowi konkurencję dla fok, albo szerzej, czy człowiek stanowi konkurencję dla dzikich zwierząt w kontekście zdobywania tego samego rodzaju pożywienia. Zarówno foki, jak i rybacy pozyskują ryby. Zdrowy ekosystem morski zapewnia obfitość pożywienia, którego powinno wystarczyć i dla człowieka i dla gatunków go zamieszkujących, a wręcz stanowiących ten ekosystem, będących jego nieodłączną częścią. Jeszcze 100 lat temu w Bałtyku było dużo więcej fok (szacuje się, że ok. 100 000), a mimo to ryb nie brakowało. Pamiętajmy też, że człowiek ma wybór – może korzystać z różnego rodzaju pożywienia, foki takiego wyboru nie mają. Jeśli uszczuplą się populacje ryb, ich populacja również ucierpi – tak działają naturalne mechanizmy regulacyjne w przyrodzie oparte na zależnościach pokarmowych. Człowiek może – przynajmniej tymczasowo –

powstrzymać się od połowów jeśli wymaga tego odbudowa stad i korzystać z innych, lądowych źródeł pożywienia. Pożywienia na świecie w skali globalnej nie brakuje, za to marnotrawi się jego ogromne ilości.

9. Czy foki powodują dotkliwe straty w rybołówstwie i wyrządzają szkody rybakom?

Foki odżywiają się rybami, to ich naturalny pokarm, przy czym głównymi gatunkami, na które polują są śledzie i szprotki. Jednocześnie jak każde dzikie zwierzęta foki są oportunistami i jeśli natrafią na łatwą zdobycz, mogą również wybierać ryby z sieci. Zastawione sieci pełne złowionych już dorszy czy łososi są naturalną „stołówką” dla fok. Wyciągnięcie ryby z sieci nie wymaga od foki wielkiego wysiłku, a zapewnia pożywny pokarm. Do tego foki są inteligentnymi zwierzętami i łatwo się uczą. Przy okazji wyjadania ryb z sieci mogą również uszkadzać sieci rybackie. W ten sposób straty pojedynczych rybaków, zwłaszcza połowiących w rejonie Ujścia Wisły, gdzie fok jest na polskim wybrzeżu najwięcej, mogą być dotkliwe.

Jednocześnie straty wywołane przez foki w kontekście całości polskiego rybołówstwa należy uznać za niewielkie i nie mające większego znaczenia gospodarczego. Informacje dotyczące wielkości rekompensat wypłaconych z tego tytułu dostępne są na stronie internetowej Ministerstwa Rolnictwa i Rozwoju Wsi¹.

¹ <https://www.gov.pl/web/rolnictwo/sprawozdania-miesieczne-po-rby-2014-2020>

Należy też wspomnieć, że foki czasami zaplątują się w sieci rybackie i nie mając dostępu do atmosferycznego powietrza, giną w tych sieciach. Nie jest znana obecnie dokładna skala przyłowu fok w Bałtyku², niemniej z pewnością sieci stanowią poważne zagrożenie dla tych zwierząt, jak i innych gatunków morskich (morświna, ptaków, jak i gatunków ryb niepoławianych celowo).

² <https://helcom.fi/wp-content/uploads/2021/11/Bycatch-in-Baltic-Sea-commercial-fisheries.pdf>
<https://chronbaaltyk.pl/wp-content/uploads/2023/06/2022-Ekspertyza-ANP.pdf>

10. Czy istnieją metody łagodzenia napięć pojawiających się na linii rybacy-foki?

Tak. Jednym z nich są rekompensaty wypłacane rybakom za ryby wyjedzone przez foki z sieci. System ten nie jest jednak doskonały – rybacy nie otrzymują m.in. rekompensat za ryby wyjedzone w całości, których strat nie mogą udokumentować, system nie obejmuje też strat spowodowanych uszkodzeniem przez foki samych sieci. Fundacja WWF Polska stoi na stanowisku, że system ten trzeba poprawiać w takim kierunku, aby straty wywoływane przez foki w połowach były sprawiedliwie i w pełni zrekompensowane finansowo rybakom.

Innym sposobem ograniczenia interakcji rybacy-foki może być zapobieganie wyżeraniu ryb przez foki, np. poprzez testowanie i wdrożenie tzw. alternatywnych narzędzi połowowych. Są to takie narzędzia rybackie (sieci, klatki itp.) służące do połowów ryb na morzu, które zostały zaprojektowane lub zmodyfikowane w taki sposób, aby zabezpieczyć połów przed drapieżnictwem ze strony fok, minimalizować ryzyko przyłowu ssaków i ptaków morskich oraz gatunków ryb nie będących celem połowów, a jednocześnie zapewnić skuteczność po-

łowów ryb gatunków docelowych. Takie narzędzia przyniosłyby korzyści zarówno rybakom (mniejsze straty ekonomiczne), jak i samym gatunkom przyławianym w sieci (mniejsza śmiertelność). Fundacja WWF Polska zleciła przygotowanie ekspertyzy „Alternatywne narzędzia połowowe i możliwości ich zastosowania w polskiej części Morza Bałtyckiego w świetle uwarunkowań środowiskowych oraz przepisów krajowych i międzynarodowych”¹, która obejmuje zarówno informacje nt. dotychczas stosowanych takich narzędzi, jak i analizuje problem od strony prawnej – tj. jakie zmiany musiałyby nastąpić w polskim prawodawstwie aby stosowanie takich narzędzi mogło wejść w życie.

Jednocześnie powyższe działania należy uzupełnić o inne elementy, takie jak np. przeanalizowanie możliwości odstraszenia fok od sieci, czy wprowadzenie ubezpieczeń od foczych szkód, tak aby stworzyć sprawnie działający system zarządzania interakcjami rybacy-foki.

¹ <https://chronbałtyk.pl/wp-content/uploads/2023/06/2022-Ekspertyza-ANP.pdf>

11. Czy foki są winne zapaści stad dorsza w Bałtyku?

Od kilku lat obserwuje się pogarszanie stanu stad dorsza w Morzu Bałtyckim – zarówno w ujęciu ilościowym (liczebność stad maleje), jak i jakościowym (średnie rozmiary ryb zmniejszają się, dorsz „chudnie”). Naukowcy nie podają jednoznacznej przyczyny tych zmian – najprawdopodobniej mamy do czynienia z szeregiem nakładających się czynników, których skumulowany wpływ powoduje, że stada te nie mogą się odbudować.

Pierwszym z nich może być przełowienie stad, jakie nastąpiło w przeszłości m.in. wskutek przyznawania rybołówstwu wyższych limitów połowowych w wyniku presji politycznej niż wynikałoby to z doradztwa Międzynarodowej Rady Badań Morza ICES. Czyli mówiąc prościej – łowiono za dużo co osłabiło populację i jej zdolność do odbudowywania się. Na to nakłada się eutrofizacja, zanieczyszczenie środowiska morskiego (w tym zanieczyszczenia chemiczne), zmniejszenie wlewów chłodnej i silnie zasolonej wody z Morza Północnego do Bałtyku, fizyczna utrata siedlisk, ale też – a może przede wszystkim – zmiana klimatu. Dorsz lubi wody chłodniejsze i słone, a o takie w ostatnich latach w naszym morzu coraz trudniej.

Prawdą jest, że foka szara jest żywicielem ostatecznym nicieni należących do rodziny Anisakidae, które pasożytują na dorszu, więc wzrost jej liczebności może przyczyniać się do wzrostu zapasożycenia ryb. Nie ma jednakże dowodów naukowych, że to właśnie wzrost liczebności fok spowodował tak nagły spadek kondycji dorsza. Co więcej, pojawia się pytanie – czy dorsz jest tak słaby ponieważ jest

zapasożyciony, czy też jest na odwrót – czy jest podatniejszy na atak pasożytów, ponieważ jego kondycja jest (z innych powodów) gorsza. I znów – 100 lat temu w Bałtyku żyło więcej fok, a morze obfitowało w ryby, w tym w dorsze.

Foka, jako naturalny element ekosystemu Morza Bałtyckiego, na pewno nie jest też czynnikiem, który ma negatywny wpływ na cały ekosystem bałtycki, co czasem słyszy się w rozmowach kularowych w kontekście potrzeby łatwego znalezienia jednego „winnego” gwałtownych zmian zachodzących w Bałtyku. Niewątpliwie obserwujemy obecnie szybkie zmiany struktury ekosystemu bałtyckiego, być może nawet zmianę o charakterze „zmiany ustrojowej”¹ tego akwenu, ale z całą pewnością nie stoją za tym foki².

1 https://en.wikipedia.org/wiki/Regime_shift

2 Na webinarze WWF na temat przyczyn gwałtownych zmian zachodzących obecnie w Morzu Bałtyckim wypowiedzieli się przedstawiciele: Instytutu Oceanologii Polskiej Akademii Nauk, Morskiego Instytutu Rybackiego, Instytutu Oceanografii Uniwersytetu Gdańskiego oraz Instytutu Morskiego Uniwersytetu Morskiego w Gdyni. Foka nie została uznana za „winnego” – co więcej, nie typowano jej nawet do „ławy oskarżonych”:
<https://www.wwf.pl/webinar-baltyk>

12. Jakiej ochronie prawnej podlegają foki?

Na mocy polskiego prawodawstwa wszystkie trzy gatunki fok występujące w Bałtyku są od 1983 r. chronione¹. Obecnie podlegają ochronie ścisłej².

Wszystkie trzy gatunki znajdują się również w załączniku II Dyrektywy Siedliskowej UE, co oznacza, że wymaga się aby były chronione w obszarach Natura 2000.

Foka szara jest również objęta ochroną na mocy Konwencji o ochronie gatunków dzikiej flory i fauny europejskiej oraz ich siedlisk (Konwencji Berneńskiej) i załącznika II Konwencji o ochronie wędrownych gatunków dzikich zwierząt (Konwencji Bońskiej).

¹ Rozporządzenie Ministra Leśnictwa i Przemysłu Drzewnego z dnia 30 grudnia 1983 r. w sprawie wprowadzenia ochrony gatunkowej zwierząt

² Rozporządzenie Ministra Środowiska z dnia 16 grudnia 2016 r. w sprawie ochrony gatunkowej zwierząt

Foka szara
© K. Wrzecionkowski, WWF Polska

13. Co oznacza, że foki są ściśle chronione?

Oznacza to, że w stosunku do osobników tego gatunku zabronione jest m.in.:

- umyślne zabijanie, okaleczanie, chwytanie,
- umyślne płoszenie lub niepokojenie,
- umyślne przemieszczanie z miejsc regularnego przebywania na inne miejsce,
- zbieranie, pozyskiwanie, przetrzymywanie lub posiadanie okazów (żywych i martwych),
- niszczenie siedlisk lub ostoi, będących obszarem ich rozrodu, wychowu młodych, odpoczynku, migracji lub żerowania,
- zbywanie, oferowanie do sprzedaży, wymiana lub darowizna okazów,
- wwożenie z zagranicy lub wywożenie poza granicę państwa okazów.

Naruszenie tych zakazów może odbywać się wyłącznie po uzyskaniu uprzedniej zgody odpowiedniego organu (w zależności od czynności i miejsca będzie to zgoda Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska, właściwego miejscowo regionalnego dyrektora ochrony środowiska lub Ministra Klimatu i Środowiska). Naruszenie zakazów bez takiej zgody stanowi wykroczenie i podlega odpowiedzialności karnej¹.

Od powyższych zakazów obowiązują też pewne odstępstwa, w tym to, które pozwala na „chwytanie zwierząt rannych lub osłabionych w celu udzielenia im pomocy weterynaryjnej i przemieszczania do ośrodków rehabilitacji zwierząt”. Pamiętając jednak, że foka do dzie, duże i silne zwierzę, nie próbuj ratować jej samodzielnie, zawsze zadzwoń do Błękitnego Patrołu WWF (795 536 009) lub do Stacji Morskiej UG (601 889 940), którzy zaopiekują się sprawą w sposób profesjonalny i najlepszy dla zwierzęcia.

¹ Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody

Foka szara
© A. Kassolik

14. Co z „Programem ochrony foki szarej”?

Fundacja WWF Polska we współpracy ze Stacją Morską im. Prof. Krzysztofa Skóry Uniwersytetu Gdańskiego przygotowała ponad 10 lat temu projekt „Programu ochrony foki szarej”¹ jako dokumentu, który mógłby zostać zatwierdzony przez Generalnego Dyrektora Ochrony Środowiska. W programie znalazły się m.in. opis zagrożeń foki szarej, jak i działania jakie trzeba podjąć dla osiągnięcia przez gatunek właściwego stanu ochrony. Został on przekazany do GDOŚ w 2013 r.

Ze względu na sprzeciw sektora rybackiego, program ten nie został wtedy przyjęty. Zgodnie z art. 57 ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody, programy ochrony gatunków przyjmuje się dla gatunków „zagrożonych wyginięciem”. W chwili obecnej trudno uznać fokę szarą za taki gatunek – pomimo, iż według przyjętych kryteriów nie osiągnęła jeszcze właściwego stanu ochrony, z pewnością nie jest zagrożona wyginięciem – jej populacja dynamicznie wzrasta w Bałtyku. Jednocześnie szereg działań wymienionych w programie jest realizowanych niezależnie od faktu nieprzyjęcia go jako oficjalnego dokumentu przez GDOŚ – np. monitoring gatunku, testowanie alternatywnych na-

rzędzi rybackich, rehabilitacja osobników chorych i osłabionych, wypłacanie odszkodowań za straty rybaków powodowane przez foki, społeczny monitoring wybrzeża (Błękitny Patrol WWF), prowadzenie badań pośmiertnych fok, działania edukacyjne itp.

Należy też dodać, że programy ochrony gatunków nie mają mocy sprawczej w polskim prawodawstwie (w przeciwieństwie np. do planów ochrony obszarów chronionych) – stanowią one wytyczne, które mogą być pomocne przy podejmowaniu decyzji np. w odniesieniu do finansowania określonych działań z różnych funduszy. Pomimo więc braku formalnego przyjęcia przygotowanego dokumentu dla foki szarej, stanowi on dalej bardzo cenne źródło informacji o gatunku i pożądanych działaniach ochronnych.

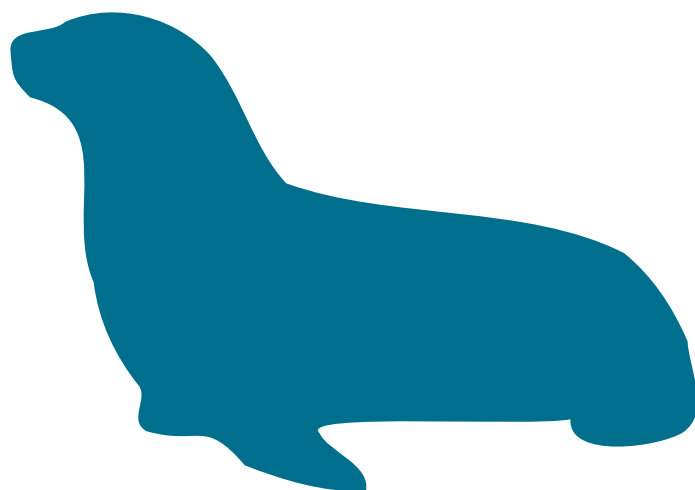
¹ https://www.wwf.pl/sites/default/files/2017-07/Program%20ochrony%20foki%20szarej-projekt_o.pdf

15. Czy foka jest w Bałtyku potrzebna?

W przyrodzie nie ma gatunków zbędnych. Każdy gatunek jest wynikiem trwającego od miliardów lat procesu ewolucji i sam w sobie jest unikalny. Jako ludzie mamy tendencję do dzielenia gatunków na dobre i złe, sympatyczne i odrażające, pożyteczne i szkodliwe. Jednak podział ten wynika z naszych upodobań społecznych i gospodarczych, a nie z jakichkolwiek obiektywnych przyrodniczo kryteriów. Nawet wirusy, tak przecież przez nas nie lubiane i zwalczane, odgrywają bardzo istotną rolę w środowisku wywołując mutacje, dzięki którym proces ewolucji może postępować – gdyby nie było wirusów, nie byłoby człowieka.

Z jednej strony więc foka czasem postrzegana jest jako konkurent „wyjadający człowiekowi” ryby w morzu i niszczący sieci, z drugiej strony przez dużą część społeczeństwa jest darzona sympatią ze względu na przyjemny wygląd, zwłaszcza „słodkich” foczych szceniąt. Prawda jest taka, że foka to dzikie zwierzę zamieszkujące Bałtyk „od zawsze”, które ma prawo w nim funkcjonować i stanowić jego integralną część. Jest to jednocześnie szczytowy drapieżnik pełniący podobną rolę co wilk na lądzie – w pierwszej kolejności zjada ryby w słabszej kondycji,

przyczyniając się tym samym do eliminacji chorych czy osłabionych osobników. **Będąc na szczycie piramidy troficznej foka jest też ważnym wskaźnikiem jakości ekosystemu morskiego.**

16. Czy w Polsce rozmnaża się foki żeby wypuścić je do środowiska?

Nie. Do 2020 r. projekt reintrodukcji i ochrony foki szarej w południowym Bałtyku prowadziła Stacja Morska UG w Helu. Jego część stanowił rozród fok i uwalnianie do środowiska szczeniąt. Była to niewielka liczba tych ssaków - co roku do Bałtyku wypuszczano maksymalnie 4 urodzone w fokarium szczenięta. Po ustabilizowaniu się stada fok w ujściu Wisły zakończono ten etap projektu, a działalność Stacji skupia się teraz na rehabilitacji młodych fok.

Foka szara
© M. Dobas

17. Jakie działania na rzecz fok prowadzi Fundacja WWF?

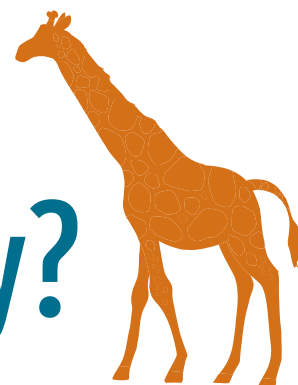
WWF od 2009 r. prowadzi serię projektów skierowanych na ochronę ssaków, a od 2013 r. również ptaków morskich. To jedna z najdłuższych prowadzonych serii projektów przyrodniczych w Polsce. Wolontariusze Błękitnego Patrolu WWF patrolują polskie plaże i niosą pomoc w przypadkach kiedy zwierzęta jej potrzebują – chore i osłabione foki przekazywane są do Stacji Morskiej UG w Helu, która jest jedynym ośrodkiem rehabilitacji tych zwierząt w naszym kraju. Przy okazji gromadzona jest wiedza m.in. nt. kondycji fok czy przyczyn ich śmiertelności. Edukujemy społeczeństwo na temat tego jak zachować się w sytuacji spotkania foki na plaży, ale też „odpluszowujemy” wizerunek tych zwierząt, uświadamiając, że nie są to słodkie zabawki, ale dzikie zwierzęta. Edukujemy w mediach, na spotkaniach, poprzez broszury, webinary i – przede wszystkim – na plaży. Działamy w zakresie rzecznictwa, przekazując decydom rekomendacje nt. sposobów minimalizowania problemu przyłowy fok

oraz zabiegamy o ich uwzględnienie w aktach prawnych. Prowadzimy też dialog z rybakami nt. możliwości ich koegzystencji z fokami. Nie możemy zajmować się wszystkimi gatunkami i wszystkimi problemami Bałtyku, ale wierzymy, że prowadzone przez nas działania podnoszą świadomość ekologiczną Polaków w zakresie potrzeby ochrony jedyne go morza do jakiego mamy bezpośredni dostęp i za które jesteśmy odpowiedzialni.

© Mirosław Proppa, WWF-Polska

18. Czy foce bliżej do ryby czy do żyrafy?

Fizycznie - bliżej do ryby, bo zamieszkują to samo środowisko. Ewolucyjnie - do żyrafy.

Foki tak jak żyrafy są ssakami (ich młode ssą mleko matki), tyle że ssakami, które wtórnie zasiedliły wody morskie. Ewolucja zatoczyła tu więc pewne koło – życie na Ziemi wywodzi się z praoceanów, a ssaki morskie, do których należą m.in. płetwonogie (a do nich foki) i walenie, miały swoich przodków na lądzie. Wśród naukowców toczy się dyskusja, czy foki spokrewnione są bliżej z niedźwiedziowatymi, czy też z łasicokształtnymi, niemniej wiadomo, że proces „schodzenia do wody” przodków fok rozpoczął się około 50 milionów lat temu.

Foka szara
© I. Pawlicki

Fundacja WWF Polska wierzy, że jesteśmy w stanie podzielić się przestrzenią i zasobami z innymi gatunkami, które mają prawo żyć i rozwijać się na Ziemi. Chcemy chronić dzikie zwierzęta, nie zapominając o potrzebach człowieka, dlatego w naszych działaniach kierujemy się potrzebą wypracowywania działań ochronnych z tymi, których dotyczą one najbardziej.

W odniesieniu do fok prowadzimy dialog ze środowiskiem rybackim starając się wzajemnie zrozumieć, jak i dojść do metod ochrony fok, które będą dla tego środowiska jak najmniej uciążliwe.

CHRONIMY PRZYRODĘ Z LUDŹMI I DLA LUDZI

Naszą misją jest powstrzymanie degradacji środowiska naturalnego i budowanie przyszłości, w której ludzie będą żyć w harmonii z naturą.

razem możemy więcej

wwf.pl

© 2023

© 1986 Panda symbol WWF – World Wide Fund for Nature (wcześniej World Wildlife Fund)

® “WWF” is a WWF Registered Trademark. WWF, Avenue du Mont-Bland, 1196 Gland, Switzerland.

Tel. +41 22 364 9111. Fax. +41 22 364 0332.

Więcej: wwf.pl